

SALT AKIL İNSANI HOMO FABER'İN TRAJEDİSİNE MİTOLOJİK BİR YOLCULUK

PROF. DR. CEMİLE AKYILDIZ ERCAN*-DR. ÖĞR. ÜYESİ DAVUT DAĞABAKAN**

Öz

İsviçreli yazar Max Frisch'in 1957 yılında kaleme aldığı romanı Homo Faber'i mitolojik bağlamda ele alıp inceleyeceğiz. Latince olan Ho-mo Faber sözcüğü romanın ana karakteri Walter Faber'in lakabıdır aynı zamanda. Yazar tarafından bilinçli olarak kullanılan bu kelimenin roman karakteri ile bağlantılarını ortaya koymaya çalışacağız. Aynı zamanda kadere rastlantıya inanmayan Walter Faber'in nasıl kaderinden kaçamadığını ve inandığı bütün istatikselsel verilerin ve teknik bilgilerin tepetaklak olmasına değineceğiz. Modern dönemden geçmişe kadim Yunan'a Faber ile birlikte yolculuk yapacağız. Frisch'in romanında ele aldığı karakter Faber'in dışsal yolculuğunun nasıl içsel bir yolculuğa dönüştüğüne tanıklık edeceğiz. Max Frisch'in ele aldığı mitolojik söylenceleri eserden yola çıkarak tespit edeceğiz ve salt akıl insanı olan Walter Faber'in tesadüfler zinciri-nin halkalarına bir bir nasıl eklemelendiğine tanıklık ederek onun trajik yolculuğuna da eşlik edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Max Frisch, Homo Faber, Odipus, Demeter, Kore, Hades.

* PROF. DR. CEMİLE AKYILDIZ ERCAN, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, Atatürk University, Faculty of Letters, Department of German Language and Literature, Email: yildizercan@atauni.edu.tr. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3395-9651>. (Makale Geliş Tarihi: 26.12.2021 Makale Kabul Tarihi: 01.01.2021).

** DR. ÖĞR. ÜYESİ DAVUT DAĞABAKAN, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu-Mütercim Tercümanlık Bölümü. Email: ddagabakan@agri.edu.tr. ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0563-0960>.

ABSTRACT

This study is intended to examine *Homo Faber*, written by the Swiss writer Max Frisch in 1957, in the context of mythology. The Latin word *Homo Faber* is at the same time the nickname of Walter Faber, the main character of the novel. In this study, it is intended to demonstrate the connections of that word, used consciously by the writer, with that character. It will also be examined how Walter Faber, who does not believe in fate and coincidence at all, cannot escape his fate, and how all those statistical data and technical knowledge he believes in turn out to be wrong and misleading. In this study, we will travel from modern times to ancient Greece with Faber and witness how Faber's travel will turn into a travel into his own self. In addition, mythological legends treated by Max Frisch will be revealed. We will accompany Walter Faber in his tragic travel and witness how he, as a man of reason, gets involved in the chains of coincidences.

Keywords: Max Frisch, *Homo Faber*, Oedipus, Demeter, Kore, Hades.

چکیده

در این مقاله رمان همو فابر نویسنده سوئیسی، ماکس فریش، که در سال ۱۹۵۷ نوشته شده است را از بعد اسطوره ای بررسی خواهیم کرد. کلمه لاتین همو فابر نیز لقب شخصیت اصلی رمان، والتر فابر است. سعی خواهیم کرد ارتباطات این کلمه را که آگاهانه توسط نویسنده استفاده می شود، با شخصیت های داستان آشکار کنیم. در مورد اینکه والتر فابر، که به سرنوشت خود اعتقاد ندارد، نتوانست از سرنوشت خود فرار کند و نیز در مورد وارونگی تمام داده های آماری و اطلاعات فنی که او معتقد بود، صحبت خواهیم کرد. از دوره مدرن تا گذشته حرکت نموده با فابر به یونان باستان سفر خواهیم کرد. شاهد این خواهیم بود که چگونه سفر بیرونی فابر به یک سفر درونی تبدیل می شود، شخصیتی که فریش در رمان خود با آن سر و کار دارد. اساطیری را که ماکس فریش با آنها کار کرده است را شناسایی خواهیم کرد. شاهد خواهیم بود که چگونه شخصیت کاملاً منطقی والتر فابر حلقه های زنجیر تصادفات را بیان می نماید و در نهایت در این سفر تراژیک او را همراهی خواهیم کرد.

کلید واژه ها: ماکس فریش، همو فابر، ادیپ، دمتر، کره، هادس.

1911 yılında Zürich'de dünyaya gelen Max Frisch, çağdaş İsviçre edebiyatını temsil eden iki önemli isimden birisidir. Diğeri ise İsviçre edebiyatını dünya edebiyatlarında temsil eden Friedrich Dürrenmatt'tır. Küçük yaşlarda tiyatro oyunları yazan Frisch, babasının erken ölümüyle birlikte Germanistik eğitimini tamamlayamamış, gazetecilik yapmak zorunda kalmıştır. Gazetecilik mesleği ona çeşitli ülkelere seyahat etme olanağı sunmuş böylece çeşitli kültürlerle de tanışmış ve gezgin bir yazar olarak edebiyatta yerini almıştır. 1936 yılında Mimarlık öğrenimine başlayan Frisch, 1940 yılında öğrenimini tamamlar. Aynı zamanda baba mesleği de olan Mimarlık onun ilk başlarda hem geçimini sağlamış hem de yazdığı eserlerine teknik bilgiler bağlamında katkılar sağlamıştır. 1942 yılında Zürich belediyesinin Leitzgraben Yüzme Havuzu projesine katılan 82 mimar arasından birinci olur ve projesini 1949 tamamlar. Bu projeden kazandığı para onun sadece yazarlık edimine yönelmesine aracı olur. Yazar tiyatro oyunları, romanlar ve günlükler kaleme almıştır. Frisch'in, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Alman dilinde yazılmış eserlerin uluslararası tanınmasında katkısının büyük olduğu, eserlerinin hemen hemen bütün dillere çevrildiği ve *Biedermann und die Brandstifter* ve *Andorra* adlı oyunlarının en çok sahnelen oyunlar olduğu dile getirilir (Yaman, 2008: 15).

Hem İsviçre edebiyatı hem de Avusturya edebiyatı Almanlarla birlikte ortak kültür ve dil birliği yaşadıklarından, aynı zamanda tarihsel, toplumsal yapıdan dolayı benzerlikler göstermiştir. Bu üç ülkenin siyasi anlamda birbirlerinden ayrılmalardan sonra bu benzerliklerin değişime uğraması da kaçınılmaz olmuştur. Gerek Avusturya gerekse İsviçre uçsuz bucaksız dağlık alana sıkışmışlığı, Alp dağlarının insan ruhunu klostrofobiye itmesi sonucu 'sıkışmışlık duygusu', 'darlık duygusu' ve 'kaçma hali' Almanlardan az da olsa farklı bir kültür ve insan modeli ortaya çıkartmıştır (Sarı, 2007: 33). Çağdaş İsviçre yazarlarının çoğunun dile getirdiği 'küçük ülke insanı' (Frisch, 1990: 6) yani darlık, dar alana sıkışmışlık duygusunu aşmak onun gazetecilik kimliğinden dolayı çeşitli ülkelere seyahatleri ile bir nebze de olsun giderilmiştir. İsviçre'nin küçük bir ülke olması Alpler'in eteklerinde konumlanması ve denize karası olmaması insanlara sıkışmışlık duygusu vermektedir. Belki de bundan dolayı gazetecilik mesleğini Frisch uzun bir süre devam ettirmiş, ülkesine uzaktan bakabilmeyi ve çağdaş insanın içinde bulunduğu bunalımları eserlerine yansıtabilmiştir. Max Frisch'in eserlerinde sıklıkla kullandığı

denizi, özgürlük ve özlem motifi olarak da düşünebiliriz. Yazar eserlerinde kullandığı uçsuz bucaksız deniz motifi ile belki de küçükçük bir ülke olan İsviçre'nin dağlarla kaplı olmasından kaynaklandığını çağırıştırır. Belki de dağlarının ruhunda yarattığı hapsedilmiş duygusunu deniz motifi ile gidermeye çalışmıştır. Hatta Günce'sinde denizi sembol olarak kullanmasını “ülkemizin küçük olması, dünyaya açık deniz üzerindeki bulutlara, bizi dünyanın bütün kıyılarına bağlayacak suya olan özlemimiz” (Yaman, 2008: 32) şeklinde açıklar.

Aytaç, “Nazizm, evlilik, yaşlılık, aydın sorunsalı, kimlik gibi problemler, Max Frisch'in yaratıcılık evrelerini belirleyen eserlerinin odakları olmuştur şeklinde ifade ederek aynı zamanda konu seçimi, ilgilendiği problemler çeşitliliği” (Aytaç, 2001: 146) gösterdiğini söyler. Roman, Günce, tiyatro oyunları, öyküler yazan Frisch çağın sorunlarını ele almış ve bunları mimarlık bilgisi ile de harmanlamıştır. Eserlerinin otobiyografik özellikler taşıdığı söylemlerini kabul etmez ama “kendi hayatından kattığı şeylerin olaylar ya da kişiler değil ‘yerler’ olduğunu söyler (Aytaç, 2001: 124).

Çalışmamızda Max Frisch'in 1957 yılında yayınlanan modern/çağdaş insanın teknoloji çağında içinde bulunduğu çıkmazı yani insanlar üzerindeki etkilerini harmanladığı romanı *Homo Faber*'i ele alıp modern dönemden geçmişe, kadim Yunan'a trajik bir yolculuk yapacağız.

Homo Faber

Latince bir sözcük olan *Homo Faber*, tektön kelimesinin Latince karşılığı olan *ve facere* ile (üretmek anlamına gelen “bir şeyler yapmak”) ilgili olan *faber* kelimesi kök olarak, taş ya da ağaç gibi sert malzemeleri işleyen sanatçı ve imalatçıyı (Kılıç Cepdibi, 2017: 76) anlatmak için kullanılır. Felsefe Terimleri Sözlüğü'nde *Homo Faber* sözcüğü şu şekilde açıklanır: yapımçı insan; becerili insan; çalışan, araçlar yapan varlık; doğalcı, olgucu ve pragmacı bir insan anlayışının formülüdür (Akarsu, 1998: 95). Doğa'nın karşıtı olan ve doğayı tahrip eden, iş yapan üreten insan tipolojisi ya da insanlık durumu, yapay nesnelere dünyasına ait olan şekilde açıklamak olanaklıdır. Özellikle Hanna Arendt kökenlerin durumuna yönelik konuları ele aldığı *İnsanlık Durumu* adlı kitabında bu kavramı ele alır. Aslında kısaca, kendi yaşadığı çevreyi ve düşünceyi yaratma, inşa etme ve kendi ihtiyaçlarına göre uyarılma dönüştürme yeteneğine sahip araçlar yapan insan ve bu araçların dışında hiçbir şeyi kabul etmeyen insan modeli diyebiliriz.

Frisch'in daha önce de değindiğimiz gibi mimar olması eserinde yarattığı kahraman Walter Faber'in karşımıza mühendis olarak çıkarmasına olanak verir. Çünkü teknik bilgilerini ve gazetecilik deneyimlerini, yolculuklarını kısacası seyahatlerini bu eserin içinde harmanlar. Bu romanı tıpkı *Mein Name sei Gantenbein, Montauk* gibi günlük şeklindedir ve günlüğün anlatım şeklini kullanmıştır. *Homo Faber*'de (1957) yazar anlatım sorumluluğunu roman kahramanı olan Walter Faber vermiştir, Ben-Anlatıcının güncesi şeklindedir ve ilk durak ve son durak adı altında iki bölümden oluşur. Romanın ismi olan 'Homo Faber', Walter'e, gençlik yıllarında aşk yaşadığı sevgilisi Hanna tarafından takılmış bir lakaptır. Faber'de ona Sanat tarihçi - Arkeolog olduğu için 'Sanat Perisi' lakabını takar ve romanda ileride de değineceğimiz gibi söz konusu edilen zıtlıkların ilk örneği olarak sanat- bilim yani Hanna ve aynı zamanda Elisabeth (Sabeth) ve Faber'in karakterlerinde yansımaları bulur.

Yazar, kadere, tesadüfe inanmayan ve akıl mantık ile kurulmuş bir yaşantıyı kendine hedef almış olan elli yaşındaki İsviçreli, New York'ta yaşayan mühendis Walter Faber'i romanının merkezine oturtmuştur. Etrafını çevreleyen teknoloji ve kendi düşüncelerini tam da bu teknolojik gelişmenin merkezine yerleştiren, salt aklın önemli olduğunu kabul eden bir düşünce yapısına sahip olan Faber'in hayatında duygusallığa ve tesadüflere asla yer yoktur. Modern insanın yaşadığı çıkmazlar ve sadece akıl ile yoğrulmuş bir yaşam tarzının sunduğu trajik yanılsamalar romanın odak noktasını oluşturur. Frisch bu yanılsamaların kader ve rastlantı sonucu nasıl değişime uğrayarak trajik bir yol izlediğini vermeye çalışmıştır.

Teknoloji ve makineler dünyasını hayatının merkezine oturtan Faber, sürekli uçakla seyahat eden ve teknolojinin her türlü olanaklarını kullanan, duygusallığı, doğanın sınırlarını ve gizemini kabul etmeyen roman boyunca "kör değilim" (H. F., s. 26) vurgusunu yapan mantık adamıdır. Kör değilim vurgusu aslında mitolojik karakter Odiplus söylencesine götürür ve bu söylencedeki izlekleri roman boyunca birkaç yerde görmek olanaklıdır. Onunda aslında tıpkı Odiplus gibi kör olduğu gelişen olaylarla ortaya çıkar. Teknik insan olarak Faber, her şeyin hesaplanabilir olmasını benimsemiş ve rastlantıların/kaderin değil matematikle her bir görüşü açıklayabileceğine inanmıştır. Gerçeklik ile hesaplanmış bir yaşamın dışında başka bir hayatında olabileceğine asla aklının ucundan dahi geçirmeyen Faber'in yaşadığı olaylar onun çözülmesine ve kırılma-

sına neden olur. Bu kırılma aslında o ana kadar, hayatının kocaman bir yanılısamadan oluştuğu gerçeği ile yüzleşmesine neden olur. *Homa Faber* romanındaki olay örgüsünü Frisch, Walter Faber'in dışsal yolculuğu ile başlatır ve bu yolculukla birlikte o zamana kadar bilim ve matematiksel verilerin dışında hiçbir şeye inanmayan Faber'in, gelişen olaylarla birlikte içsel yolculuğuna dönüştürür. Bu kırılma noktası uçağın motorunun bozulmasından dolayı çöle iniş yapmasıyla başlar.

New York'lu Amerikan hayat tarzını yaşayan UNESCO'da geri kalmış ülkelere teknik destek sağlayan Faber kar fırtınasından yani hava şartlarından dolayı üç saat gecikmeli kalkan uçak yolculuğunda, yanında oturan uzun zamandır haber alamadığı Guatemala'da yaşayan abisini ziyarete giden Düsseldorf'lu Herbert Hencke ile tanışır. İlk başlarda yanındaki koltukta oturan Alman Herbert'in kendisi ile iletişim kurma çabalarına sinirlenir ve kendisine sorulan sorulara kısa ve net cevap vererek başından savmaya çalışır. İnsanların yorucu olduğunu düşünen ve onlarla iletişim kurmamak için, çoklukla uyur numarası yaparak rahatsız edilmekten kendini koruyan bir özelliği vardır.

Yolculuğun ilerleyen saatlerinde uçağın ilk başta birinci motorunun arızalanması ile biraz bir gerginlik yaşanır ama Faber, istatistiksel hesaplarla diğer motorların çalışmasından dolayı hedeflerine rahatlıkla ulaşabileceklerini düşünür. Ama ilerleyen dakikalarda hesaplamalarının işe yaramadığını ve diğer motorlarında arızalanıp Mexico'da bir çöle acil iniş yapmak zorunda kalırlar. Dört gün boyunca zorunlu kaldıkları çölde Herbert ile satranç oynayıp vakit geçirmeye başlarlar. Bu arada Herbert'in üniversitede iken arkadaşı olan Joachim Hencke'nin kardeşi olduğunu aynı zamanda Joachim'in kendi gençlik aşkı Hanna ile evlendiğini, bir kızlarının olduğunu ve sonrasında ise hemen boşandıklarını öğrenir. Faber öğrendiği bilgiler ışığında sanat tarihi okuyan gençlik aşkı Hanna ile ilgili anılarına bir yolculuk yapar. Kendisine "teknik insan" yani Homo Faber ismini takan ve kendisinin de ona "Sanat Perisi" lakabını taktığı Hanna, özgür ve kendi ayakları üzerinde durabilen güçlü bir kadındır. Faber Hanna ile kendisinin tamamen zıt karakterlerde olduğunu, onun sanata ve mistisizme düşkün bir yapısının kendisini ise ayakları üzerine sağlam bir şekilde yere basan birisi yani akıl mantık insanı olduğunu düşünmüştür hep. Hanna'yı tanıdığı bütün diğer kadınlardan farklı konumlandırılan Faber onun kişiliğine ve bağımsızlığına hayrandır. Onunla ilgili en son hatırladığı Hanna'nın kendisine hamile olduğunu

söyledikten sonra “*çocuğunu doğurmak istiyorsan evlenmek zorundayız*” (H. F., s. 53) demesinden dolayı tam nikâhlarının olacağı gün kendisini terk ettiğini hatırlar ve daha önceki konuşmalarından dolayı çocuğu aldırıldığını düşünür. Frisch o dönemdeki Nasyonal Sosyalizm ve Hitler iktidarının uyguladığı Yahudilere karşı yaptırımlarını da yarı Yahudi olan Hanna'nın yaşadığı olaylarla vererek, o dönemde Yahudilerin yaşadıkları olayları söz konusu eder. Frisch, Almanya'da Üniversite Profesörü olan Hanna'nın babasının işten çıkartılması, gözaltına alınıp sonra hayatını kaybetmesi ile Faber'in ailesinin ise Hanna ile evlenmesine Yahudi olduğundan dolayı sıcak bakmadığını ve aynı zamanda 15 Eylül 1935 yılında yürürlüğe giren “*Nürnberg Yasaları*” na göndermede bulunur.

Faber'in Hanna ile evlenmek istemesi onun İsviçre'de oturma izni alabilmesi içindir. Hanna onu terk etmiştir ve Faber'de daha önce kabul ettiği iş teklifi için Bağdat'ta gider ve böylece bir daha Hanna ile yolları kesişmez. Çölde kaldıkları dört gün boyunca Herbert'ten Hanna ile ilgili daha detaylı bilgiler edinmeye çalışır ama daha fazlasını öğrenemez. İlk defa plansız programsız bir şekilde rotasını değiştirerek yirmi yıldır görmediği arkadaşı Joachim'i görmek için Herbert'e eşlik eder. Böylece dört gün sürecek vahşi doğa ile mücadeleci yolculuk başlar ve onlara Faber'in Maya tapınaklarında hobi olarak araştırmalar yapan “*harabesever*” lakabını taktığı Marcel'de eşlik eder. Kadim topluluk Mayaların yok olmasının nedenini Faber tekniği yaratamamalarına bağlamıştır. (H. F., s. 49) Guatemala'ya ulaştıklarında Joachim'in kendini astığı cansız bedeni ile karşılaşılır. Herbert abisinin işlerini devam ettirmek için orada kalır ve Faber New York'a geri döner. Böylece mantık adamı olan Faber ilk defa plansız programsız Guatemala'ya bir yolculuk yapmıştır.

Havaalanında kendisini çölde iken ayrıldığını bildiren mektup yazdığı sevgilisi Ivy karşılar. Mektubu hiç almamış gibi davranan 26 yaşında manken ve evli bir kadın olan Ivy, Faber ile birlikte zaman geçirecekleri bir haftalık program hazırlamıştır. Ivy'nin kelime anlamı “*sarmaşık*”tır ve Faber'in kadınlara olan olumsuz bakış açısı Ivy karakteri ile verilmiştir. İkinci plandan sapma da Ivy'den biran önce kaçma düşüncesiyle bir hafta sonra uçakla planlanan Paris yolculuğunu ani bir kararla ilk defa tercih ettiği gemi yolculuğuna dönüştürmesiyle başlar. Aynı akşam telefon ederek ertesi sabah için saat 10'da hareket edecek olan gemide yer ayırtır. O akşam Ivy dışarıya çıkmaya hazır bir şekilde Faber'in tıraş olup ona eşlik etmesini beklerken o sırada Faber ise çalışmayan tıraş

makinesinin sorununun nereden kaynaklandığını öğrenmek için açar ve tamir ederken gelen telefon onun bütün hayatının akışını değiştirecek sürecin başlangıcına neden olacaktır. Gelen telefonda eğer yarınki gemide yolculuk etmek istiyorsa hemen biletini alması gerektiğini söylerler. Tıraş makinesi tamir etmek için oyalanması idi gelen telefona evde olmayacağından cevap veremeyecekti ve böylece onun bütün hayatının akışını değiştirecek olan sürece girilmeyecekti.

Ertesi gün bindiği gemi hareket ettikten kısa süre sonra kızılımsı sarı atkuyruğu olan, gözleri su grisi renginde, siyah kovboy pantolonlu, siyah balıkçı yaka kazak giymiş genç bir kız Faber'in dikkatini çeker. İsmi Elisabeth olduğu bu kıza Sabeth ismini takar ve kıza karşı kendisinin de bir türlü anlam veremediği özel bir ilgi duymaya başlar. Burslu olarak bir dönem Yale'de okumuş olan Sabeth, Paris'e oradan da otostop yaparak İtalya'ya ve sonrasında Yunanistan'da yaşayan annesini ziyaret etmek için yolculuğa çıkmıştır. Homo Faber'in aksine tıpkı Hanna gibi sanata düşkünlüğü Faber'in gözünden kaçmaz ve özellikle Herbert ile konuşmalarından sonra sıklıkla gençlik aşkı Hanna ile ilgili düşünceleri ve anıları ona eşlik etmeye başlamıştır.

Faber kendi kızını olduğunu bilmeden yolculukları sırasında Sabeth ile yaklaşır. Yolculuklarının son günü aynı zamanda Faber'in ellinci yaş günüdür ve bunu ne gemide yakınlığı insanlarla ne de Sabeth ile paylaşır. O akşam son gece olduğu için gemide balo vardır ve bir hayli içmiş Faber sarhoşluğunun etkisiyle Sabeth'e evlenme teklifi eder. Ertesi gün kendine geldiğinde ilk defa hayatında birine evlenme teklifi ettiğini fark eden Faber, böyle bir şeyi nasıl söyleyebildiğinin şokunu yaşar. Vedalaşırken Sabeth'e otostopla yolculuğunun tehlikeli olduğunu söyleyerek bu düşüncesinden vazgeçmesini ister.

Paris'teki iş toplantılarda gösterdiği dalgınlık yakın arkadaşının dikkatini çeker, çünkü işkolik olan Faber'i hiç böyle dalgın ve isteksiz görmemiştir. Faber gemideki Sabeth ile konuşmalarından onun Loure müzesine gideceğini biliyordur ve o zamana kadar teknoloji, bina köprü yapımları dışında hiçbir şeyle ilgilenmemiş olan Faber, Sabeth'le karşılaşma umuduyla her gün müzeyi ziyarete gider ve oralarda dolaşır. Sabeth'le karşılaşır ve arkadaşısı onun biraz tatile ihtiyacı olduğunu söyleyerek Faber'e arabasını verir böylece birlikte İtalya'ya giderler. Bu yolculuk çoklukla Sabeth'in istediği şekilde müzeleri ziyaretle ve gördükleri her sanat eserinde durmalarıyla geçmiş, bu durumdan keyif almayan

Faber, salt Sabeth mutlu olsun diye bunlara katlanmıştır. Aynı zamanda bu yolculuk onları birbirlerine daha çok yakınlaştırır ve sonrasında Yunanistan'a gelirler. Böylece tesadüfler zincirinin halkaları bir bir oluşmaya başlar. Bu tesadüfler ve romanın içinde gelişen olaylara mitolojik unsurlarda ele alınacaktır.

Walter Faber'in yaşamının odak alındığı romandaki diğer kişiler, onun hayatına gençliğinde önemli bir dokunuş yapan Hanna Landsberg Piper, Elisabeth (Sabeth) Piper'le birlikte Joachim Hencke, Herbert Hencke ve Ivy'dir.

Mitolojik Unsurlar

Sadece hesaplamalar, olasılıklar, bilim, teknik, mantık dünyası ile harmanlanmış bir yaşantıyı benimsemiş olan Faber, aslında yaşadığı dünyanın bir yanlısamalar zinciri olduğunu ve kaderin, mistisizm, tesadüflerle örülü bir dünyanın insan hayatını şekillendirdiğini geçte olsa öğrenmek zorunda kalır.

Aklın ve matematiksel olasılıklar dışında hiçbir şeyi kabul etmeyen Faber için, kader ağlarını örmüştür ve bunlar Yunan mitolojisindeki üç kız kardeş olan kader tanrıçaları Moira'lardır. Hesiod bunları "*yaşama paylarımızı düzenleyen*" olarak tanımlar ve buna göre doğduğumuzda kader ömür ipliğimizi bükmeye başlar ve günün birinde bu bükülen iplik kesilir ve o zaman yaşamımız sonlanır ve ölürüz. Homeros ise bunları uğursuz ve zorlu olarak destanlarında yer verir, hatta bunlar Olympos'un baş tanrısı olan Zeus'tan bile güçlüdürler ve verdikleri kararları kimse değiştiremez (Erhat, 1989: 226). Tıpkı Faber'in olasılık hesaplamalarında hemen hemen hiç aklına getirmediği teknolojik bağlamda son seyahati sırasında uçağının arızalanıp hedefinden şaşarak acil iniş yapmasından sonra gelişen olaylarda görüldüğü gibi. Rastlantı ya da kadere hiç inanmayan Faber'in yaşamı bu olay ile birlikte tamamen değişmeye başlar.

Özellikle Paris yolculuğu için uçak biletini iptal ettirip yerine gemi yolculuğunu tercih etmesi ve hatta planlanandan bir hafta önce gitmeye karar vermesinin hemen ertesi gününde hareket edecek gemide bir kişilik yerin boşalması sonucu kendisine telefon edilmesiyle başlar. Tıraş makinesinin içine naylon iplik girerek bozulması Moira'ların ömür iplerimizi bükmeleri ve tesadüfler zincirlerinin birbirine bağlanması bağlamında önemlidir:

“Geleceği belirleyen gene salt bir rastlantıydı, başka bir şey değil, ufak makinenin içine naylon iplik girmişti – evden hala çıkamamış oluşumuz rastlantıydı, o sırada CGT’nin telefonu geldi, bir saat önce de telefon sesi duymuş ama açamamıştım, çok önemli bir telefon konuşması: Avrupa vapurundaki yerim hemen, en geç saat 22:00’ye kadar pasaportumla birlikte oraya uğrarsam ayrılabilirmiş, yani tıraş makinesini açmasaydım, bu telefon konuşması olmayacaktı, yani vapur yolculuğum gerçekleşmeyecekti ya da bu vapurla olmayacaktı ve Sabeth’le ben birbirimize bir daha hiç rastlamayacaktık...” (H. F., s. 70)

Faber’in seyahatlerinde ona hiç yanından ayırmadığı fotoğraf makinesi, tıraş makinesi ve Hermes Baby adını verdiği daktilosu eşlik eder. Fotoğraf makinesi ile doğada gördüğü güzellikleri çeker, ama bu güzellikleri yaşamak ve ruhunun derinliklerinde hissetmekten çok onu hapseder. Örneğin gemi yolculuğu esnasında doğanın görsel güzelliğinin tadını çıkartacağına, o geminin motoru ile ilgilenir. Her gün kullandığı tıraş makinesi ise onun kendi doğasına karşı gelmesiyle birlikte, doğanın teknoloji ve modern insan tarafından ele geçirilmesini anlatmaktadır. Tıpkı doğa anaya nasıl teknik insan sahip olmak için zarar veriyorsa, tıraş edimiyle birlikte Faber kendi doğası, görüntüsü üzerinde oynamalar yapıyordur.

Burada Faber’in bütün yaşadıklarından sonra hastane odasında geçmişe dönük olarak kaleme aldığı anılarındaki ilk rastlantı, uçağın arızalanıp çöle iniş yapmasıyla birlikte Herbert ile vakit geçirmesi ve Joachim’i ziyaret etmesi ile başlar. Sonrasında ise Faber’in en çok kendi doğasına karşı gelmek amacıyla aynı zamanda teknik insan olarak her zaman yanında taşıdığı tıraş makinesi ve onun bozulmasıyla bağlantılı olarak ortaya çıkan tesadüfler romanın bütün iskeletini oluşturur. Bozulan tıraş makinesini açtığı anda içinde kısıcık naylon bir ipliğin olması, iplik ile bağlantılı olan mitolojideki kader tanrıçaları olan Moira’ları hatırlatır bizlere. İnsanoğlu dünyaya gelir gelmez kader ile ilintili olan üç tanrıça onun ömür ipliğini bükmeye başlar, yaşamının sonuna geldiğinde bu ipliği keserler ve insanoğlu ölür. Bu iplik ve aynı zamanda Faber’e nerede olursa olsun eşlik eden Hermes Baby adını verdiği daktilo, yine mitolojide tanrılar ile insanlar arasındaki elçi olan, tüccarların, hırsızların, seyahat edenlerin ve ölen ruhları yeraltı ölümler diyarı olan Hades’e

götüren tanrı Hermes'den başkası değildir. Faber'e her zaman eşlik eden sadece seyahatlerinde değil aynı zamanda onunla her yerde olan daktilosu Hermes Baby bu bağlamda önemlidir. Ayrıca romanda Faber'in hiç beklemediği anlarda farklı mekânlarda ve kılıklarda karşısına çıkan üniversite öğrenci iken hocası olan Profesör O. Faber'e yaşlılığından dolayı ölümün vücut bulmuş halini çağırıştırır. O yani Omega Yunan alfabesindeki son harfi sembolize eder ve aynı zamanda son harf ölümdür, tıpkı insanoğlunun doğumu ilk harf ise, son harfte ölümdür. Aslında ölüme yavaş yavaş yaklaştığını da gösterir, çünkü Faber'e eser boyunca önemsemediği midesinden kaynaklanan hastalık eşlik etmektedir.

Frisch bu bağlantıları kanımızca kasıtlı olarak kullanmış ve yazdığı romanı mitolojik göndermelerle pekiştirmiş ve zengin bir okuma olanağı sunmuştur.

Sabeth ile çıktıkları yolculuk aslında her ikisinin de birbirlerinin kim olduğunu bilmeden yaklaşması, tıpkı Odipus'un kaderinden kaçarken aslında tam da kaderin ağına düşmesi ve annesi ile bilmeden evlenmesi gibi Faber'de kızı olduğunu bilmeden Sabeth ile birlikte olması bu bağlamda önemlidir. Ayrıca akıl mantık insanının körlüğü ve eserde kimi zaman karşımıza çıkan Faber'in kör değilim düşüncesinin yaşadıklarından ve Sabeth ile ilgili gerçeği öğrendikten sonra çatalla *iki gözünü kör etme* (H. F., s. 203) düşüncesine yol açar. Tıpkı Odipus'un annesi ile bilmeden evlendiğini öğrendikten sonra gözlerini kör etmesi gibi Faber de kızı Sabeth ile birlikte olmuştur. Anne -oğul söylencesi baba- kıza dönüşmüştür romanda ve aynı zamanda söylencedeki önemli izlekleri Frish romanında kullanmıştır.

Bilmeden de olsa yaşanan bu ensezt ilişki baba kızın intikam tanrıçaları Erinyelerin gazabına uğramalarına neden olur. Yunanistan'a geldiklerinde Korinth'te birlikte sahil kıyısına giderler ve geceyi açık havada geçirirler. Burada dikkat çekici olan Sabeth'in dalgın bir şekilde topraktan başak kopartması ve Faber'in söylediklerini dinlemesidir. Bu sahne bize yeraltı tanrısı Hades'in Kore'yi topraktan bir çiçek kopartırken yeraltına alıp götürmesini hatırlatır. Çünkü romanın devamındaki olaylar bu sonsuz anne kız çocuğu sevgisini anlatan söylenceyi doğrular niteliktedir. Korinthos'da geceyi bir incir ağacının altında geçirirler. Yunanlılar arasında bir incir ağacının altında uykuya dalmaktan korkmak gibi batıl bir inanç vardır. Vahşi incir ağacı Eleusis'den başka yerlerde de yeraltı dünyasına girişi belirtmiştir ve incir ağacı bu bağlamda önemlidir. Hatta

Hades Kore'yi kaçırıp yeraltına götürmeden önce atlı arabasıyla yeryüzünde uzun bir yolculuğa çıkartması (Kerenyi, 2012: 71) tıpkı Faber'in Sabeth'i araba ile Paris, Roma ve sonrasında Yunanistan yolculuğunu hatırlatır.

Burada sürekli havlayan köpekler dışında sakin huzur dolu geceyi ay ışığında geçirirler. Ertesi gün Faber sahilde Sabeth'i bırakarak denize girer ve biraz uzaklaşmıştır ki, Sabeth'in çılgılığı ile tekrar sahile döner. Sabeth bir yılan tarafından sokulmuş ve kendinden geçmiştir:

“Yılanı görmemiştim, yalnız Sabeth'in bağırdığını duymuştum. Yanına vardığımda kendini bilmiyordu. Sabeth'in düştüğünü görmüş, ona doğru koşmuştum. Kumun üstünde baygın yatıyordu. Bu baygınlığı düşünüşüne vermişim. Göğsünün üstündeki ısırık izlerini sonra gördüm, küçük birbirine yakın üç ısırıktı, hemen anladım. Neredeyse hiç kan akıyordu. Elbette hemen eğilip yarayı emmeye başladım.” (H. F., s. 138)

Sabeth'in, bir yılan tarafından ısırılması ve ay ışığında sabahladıkları gece boyunca uzaktan duyulan köpek havlamalarını mitolojik göndergeler ile açıklayabiliriz. Mitolojide saçları yılanlardan oluşan, gözlerinden kan damlayan, bedenleri kanatlı köpekleri çağrıştıran ve görevleri doğa yasalarına karşı gelen ve kan bağı olan insanları öldüren ya da onlara kötülük yapan insanlardan intikam alıp (Brodersen/ Zimmermann, 2005: 49) cezalar uygulayan üç intikam tanrıçası Erinyler ile bağlantılayabiliriz. Erinyler, ya da Roma mitolojisindeki isimleriyle Furia'lar mitolojideki anne katili olan Orestes'in ve diğeri ise bilmeden baba katili olan ve sonrasında yine bilmeden annesi ile evlenen Odipus'un da peşine düşüp onları her yerde takip etmişlerdir. İtalya'da gittikleri müzede *“Uyuyan Furia'nın başı”* (H. F., s. 121) heykelini gördüğünde Faber, bu mitolojik adların kendisini sınırlendirdiğini ve zaten teknik bir insan olarak onların ne isimlerini nede anlamlarını bilmediğini söyler. Uyuyan Eriny'leri uyandırmışlardır artık. Ertesi gün Sabeth'in yılan tarafından göğsünün üzerinden üç ısırıkla zehirlenmesi üç intikam tanrıçası yani Alekto, Tisiphone ve Megaira ve onların laneti olarak da bu üç ısırık izleğini okumak olanaklıdır.

Faber yılan tarafından sokulan Sabeth'i kucağına alarak hastaneye yetiştirmek için koşturmaya başlar. Ama buldukları yer ıssız bir yer olduğundan araç bulmak için yola çıktıklarında tıpkı Odipus gibi ayakları

çıplak ve şişmiştir. Odipus kelime anlamı olarak şiş ayak demektir. Yol-
da onları kamyonuna alan şoföre Omega saatini verir ve Eleusis'de ben-
zin almak için dururlar. Özellikle Frisch'in Eleusis'e vurgu yapması Ati-
nalıların "Anne-Kız (Demeter-Kore) şerefine yapılan Eleusis Festivalleri-
ne gönderge olarak da düşünülebilir. Eleusis "mutlu varış yeri" anlamın-
da yeraltına yani Hades'in diyarına (Kerenyi, 2012: 57) göndermede bu-
lunur. Sabeth- yılan ısırığı-başını taşa vurması artık Sabeth'in de tıpkı
Kore gibi yavaş yavaş Hades'e yolculuğunun başladığını düşündürür
okuyucuya.

Sabeth'i hastaneye yetiştirirler ve Faber'i de roman boyunca dönem
dönem takip eden mide rahatsızlığından dolayı yatırır. İlk defa hasta-
nede Sabeth'in annesi olarak karşısına çıkan kadının gençlik aşkı Hanna
olduğu ile yüzleşir. Bu karşılaşma ikisinin de geçmiş ile hesaplaşması
bağlamında önemlidir.

Tek istedikleri Sabeth'in bir an önce iyileşmesi ve tedavi eden doktor-
ların düşüncesi de iyileşeceği yöndedir. Faber'in hastaneden çıkabilece-
ğini ama Sabeth'in hastanede kalması ve durumunun iyi olduğunu ve
Faber, Hanna'yı rahatlatmak için istatistiksel verilere dayanarak her türlü
yılan ısırığından ölüm oranlarının çok düşük olduğunu söyler. O gece
Faber Hanna ile birlikte biraz dinlenmek için onun evine giderler ve
Hanna ona dinlenmesi için Sabeth'in odasını verir. Faber Sabeth'in kendi
kızı olup olmadığını sorduğunda Hanna kendi çocuğu olduğunu söyler
ve aynı zamanda ikisinin arasındaki ilişkinin boyutunu öğrenmek ister.
Bu tıpkı Ödipus'a Sfenks tarafından sorulan soru gibi zordur. Çünkü
birbirlerine sordukları sorunun doğru cevabı hem Hanna hem de Faber
için yıkıma neden olur.

Hatta Faber banyo yapmak için banyoya girdiğinde, kapısını kilitler
ve hiç doğmamış olmayı diler:

*"Banyonun kapısını kilitlemişim ve Hanna (diye
düşünüyordum) içeri girip bir baltayla beni arkamdan öl-
dürebilir, gözlerimi kapayıp yatmışım suyun içine, yaşlı
bedenimi görmek istemiyordum" (H. F., s. 148)*

Faber'in Hanna'nın kendisini öldürebileceği düşüncesinde şekillenen
bu sahne Agamemnon ve Klytainestra sahnesi gibidir. Agamemnon, kızı
Iphigenie'yi tanrıça Artemis'e kurban etmesinden dolayı yıllarca karısı
Klytimestra'nın nefretini kazanmış ve Agamemnon Truva savaşı bittik-

ten sonra döndüğünde sarayında banyo yaparken karısı tarafından öldürülmüştür. Faber'in Hanna'nın kendisini öldürebileceği düşüncesinde şekillenen bu sahne Agamemnon ve Klytainestra sahnesi gibidir. Çünkü Agamemnon gibi Faber'de Hanna'nın gözünde kızını kurban edendir. Sabeth'in ertesi gün hastanede öldüğünü öğrendiklerinde Faber'in yılan sokması ile yaptığı istatistiksel veriler tepetaklak olmuştur. Çünkü Sabeth yılan ısırığında düşüp kafasını taşa çarpmıştır, ama bu olayı kimse bilmediği için sadece yılan zehrine karşı tedavi uygulamışlar ve Sabeth hayatını kaybetmiştir. Hem Hanna hem de Faber'in gerçekleri öğrendiklerindeki yaşadıkları acıya şimdi ise sonsuz bir acı yani kızlarının ölümü eklenmiştir.

Sabeth'in ölümünden sonra Faber New York'a geri döner ve oradaki evini boşaltarak Hanna'nın kalbini kazanmak ve onunla evlenmek için Yunanistan'a geri döner. Bütün hayatını kızına adanmış olan Hanna'nın kızının ölümünden sonra içinde bulunduğu yaslı ve mutsuzluğu eski hayatının izlerini yok etmiş, işinden ve evinden ayrılmıştır. Her ne kadar Hanna, güçlü, kendi ayakları üzerinde durabilen Faber'e göre diğer kadınlardan farklı özelliklerle donatılsa da, annelik duygusunu yoğun yaşıyandır. Hiçbir erkeğe bağımlı olmadan kızı Sabeth'i tek başına büyütmüş ve sonsuz anne çocuk sevgisine doğuştan gelen annelik içgüdüleri ile sonsuz yaşatmıştır. Bu bağlamda mitolojideki Demeter- Kore anne kız ilişkisini çağırıştırır. Hanna yeryüzü bereket ve tarım tanrıçası olan Demeter, Sabeth ise Demeter'in kızı Kore, Faber ise Demeter'in kızını ölümler diyarına kaçıran Ölüm tanrısı ya da ölümler diyarının tanrısı Hades'tir. Hades gibi Faber'de birbirini sevgisiyle besleyen Hanna ve Sabeth'i birbirinden ayırmış ve Sabeth'in ölümüne neden olmuştur. Hanna ise tıpkı Demeter gibi kızının acısıyla bütün yaşama sevincinden vazgeçmiştir.

Romanın çok katmanlı bir okuma olanağını sunduğunu daha öncede değinmiştik ve kanımızca, Frisch bu bağlantıları kasıtlı olarak kullanmış ve yazmış olduğu romanı mitolojik göndermelerle pekiştirmiş ve zengin bir okuma olanağı sunmuştur. Romanın sonunda ise, romanın başından beri dönem dönem kendisine eşlik eden midesiyle ilgili yaşadığı rahatsızlık, tekrar ortaya çıkar. Atina'da mide kanseri olduğunu ve ameliyat olması gerektiğini öğrenir. Faber'in ameliyat sonrası yaşadığı olaylar ya da yaşayıp yaşamadığı, Hanna ile birlikte olup olmadığı kanımızca yazar tarafından kasıtlı olarak açık bırakılmıştır ve okuyucunun hayal gücüne bırakılmıştır. Bu sonda bile Frisch yaşam ya da ölüm karşıtlığını

vermiş ve roman boyunca eşlik eden zıtlıklara bir yenisini daha eklemiş olur.

Hanna Arendt'e göre birbirinin zıttı olan, *Vita activa* hareketli yaşam (dış dünyaya) *Vita contemplativa* iç dünyaya dönük olan, iki farklı hayat felsefesini ve zıtlıkları Frisch'in romanında görmek olanaklıdır. Logos-mitos- kader-tesadüf, olasılık-gerçeklik, teknik- doğa, kadın-erkek (Sanat Perisi- Homo Faber), Amerika-Avrupa yani yeni dünya eski dünya, körlük-görmek, hastalık-yaşam-ölüm, geçmiş- gelecek şeklinde romanda zıtlıklar söz konusu edilir.

Romanda olaylar kronolojik bir sıra takip etmez, çünkü olaylar olup bittikten sonra hastane odasında Hermes Baby ile birlikte Faber'in yaşadıklarını kaleme almasıdır. Romanın merkezinde Faber- Sabeth karşılaşması, tesadüf- kader gibi olsa da aynı zamanda yirmi yıl öncesinden yaşanan Faber- Hanna geçmişi ve geçmişte kalan bir ilişki gibi algılansa da aslında Hanna - Sabeth - Faber bir bütün olarak ele alınır. Çünkü her biri birbirini tamamlayan ve bağlantılayandır. Faber'in Hanna'dan ayrılması ve Hanna'nın Faber'in düşündüğü gibi çocuğunu aldirmaması bunların yaşanmasına neden olmuştur.

SONUÇ

Yaşananların tamamen mantık, bilim ile açıklanabileceğini ve tesadüflere kadere asla inanmayan Faber yaşadığı olaylarla birlikte o zamana kadar inandığı her şey tepetaklak olmuş ve kaderinden kaçamamıştır. Romanında özellikle yazar, Kadın-Erkek, Doğa-Teknik, Gerçeklik- Söylence, Olasılık-Gerçek, Akıl-Duygu, Amerika-Kadim Yunanistan gibi zıtlıkları ele alarak arka planda vermek istediği iletileri okuyucularıyla buluşturur. Bu zıtlıkları ele alırken Frisch, okuyucusuna çok yönlü bir bakış açısı ile harmanlama olanağına da sunar. Kadın- erkek bağlamında aldığı zıtlığı kadının ataerkil söyleme de uygun düşen düşünce yapısıyla verir. Kadın toprak gibi doğa ile ilişkilidir ve bundan dolayı da erkeğin yani aklın ve akılla birlikte gelişen teknolojinin kullanımına sunulmuştur. Ataerkil sistemin bir üyesi olarak Faber teknik insan olarak doğaya hâkim olandır. Eserinde kadın ile erkek bakış açısının farklılığını Walter Faber ve sanat tarihçi- arkeolog Yunanistan'da yaşayan Hanna Piper karakteri ile vermiştir. Cinsiyetler arasındaki rol dağılımını ataerkil söylemin doğrultusunda okuyucuya sunarken Frisch, erkeği duygudan çok

bilime ve teknik ile donatır ve onu doğaya egemen olma özelliği ile ele alır. Hanna duygu - doğa ve kadim Yunan'ı temsil ederken Faber, Teknik ve yabancılaşmış modern insanı temsil eder. Özellikle kadınlara değer vermeyen ve onları sadece cinsel bir obje olarak gören Faber'in bu negatif yaklaşımını New-York'lu kendinden küçük manken sevgilisi Ivy'ye olan tutumunda hatta onu "sarmaşık" olarak değerlendirmesinde görürüz. Hanna ise Faber'i terk eden ve kendi ayakları üzerinde durabilen güçlü bir kadın ve anne olarak söz konusu edilir.

Max Frisch mitolojik söylenceleri romanında harmanlayarak çok katmanlı bir eser ortaya çıkarır ve okuyucusuna çok yönlü okuma olanağı sunar. Bu bağlamda salt akıl insanı olan Walter Faber'in tesadüfler zincirinin halkalarına bir bir nasıl eklemeliğine tanıklık ederken onun trajik yolculuğuna da eşlik ettik.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia. (1998). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Aytaç, Gürsel. (2001). *Edebiyat Yazıları 1995-2000*, Multilingual, İstanbul.
- Brodersen, Kai / Zimmermann, Bernhard. (2005). *Antike Mythologie*, Verlag J.B. Metzler, Stuttgart.
- Carl Kerényi, Eleusis. (2012). *Anne Kızın Arketip İmgesi*, çev: Tüba Bayraktar Yaşar, Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- Erhat, Azra. (1989). *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Frisch, Max. (1990). *Günce*, çev: Rezzan Algül-Edeltrud Özdemir, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Kılıç Cepdibi, Aylin. (2017). *Homo Faber'in Dünyasından Animal Labors'ın Zaferine: Hannah Arendt'in Politika Teorisinde Totaliter Tahakkümün Vücut Bulduğu İnsanlık Koşulu Üzerine Bir İnceleme*, SİYASAL: Journal of Political Sciences, 27(1), İstanbul Üniversitesi yayınevi.
- Sarı, Ahmet. (2007). *Thomas Bernhard'ın Şiir Dünyası*, De Ki Basım Yayın, Ankara.
- Yaman, Memnune. (2008). *Max Frisch Yaşamı Yapıtları Yankıları*, Fenomen Yayınları, Ankara.